

Retningslinjer for praktisering av gratisprinsippet i videregående opplæring i Trøndelag fylkeskommune

Fylkesdirektør for opplæring 7/9-2018. Sist revidert 4/6-2019.

1. Generelt om gratisprinsippet i videregående opplæring

Skolen skal være en inkluderende skole der alle kan delta på lik linje uavhengig av personlig økonomisk bakgrunn.

Opplæringsloven § 3-1, siste ledd sier følgende:

Opplæringa i offentlig vidaregåande skole eller i lærebedrift er gratis. Fylkeskommunen har ansvaret for å halde elevane med nødvendige trykte og digitale læremiddel og digitalt utstyr. Elevane kan ikkje påleggjast å dekkje nokon del av utgiftene til dette utover det som følgjer av forskrift. Fylkeskommunen kan påleggje elevane, lærlingane og lærekandidatane å halde seg med anna individuelt utstyr som opplæringa til vanleg gjer det nødvendig å ha.

2. Gratisprinsippet og utstyr/ materiale til opplæringen

Fylkeskommunen kan pålegge elevene, lærlingene og lærekandidatene å holde seg med individuelt utstyr som opplæringen vanligvis gjør det nødvendig å ha. Det siktes her til blant annet kladdebøker, lommekalkulatorer, skrivemateriell og nødvendig påkledning i yrkesfag. Direktoratet mener fylkeskommunen også kan kreve at kostnader til nødvendig tøy og sko til bruk i kroppsøving dekkes av den enkelte elev.

Kostnader til individuelt utstyr er altså unntatt fra hovedregelen om rett til gratis videregående opplæring. Det er imidlertid opprettet et ikke-behovsprøvd stipend gjennom Lånekassen som skal bidra til å dekke utgifter elevene har til læremidler og nødvendig individuelt utstyr som ikke dekkes av fylkeskommunen.

Trykte læremidler skal ikke betales av elevene. Det gjelder også trykte arbeidsbøker.

PC-ordningen i Trøndelag fylkeskommune er finansiert slik at gratisprinsippet for opplæring i videregående skole overholdes. Se blant annet forskrift til opplæringsloven § 19-6.

Elever skal ikke betale for ingredienser i mat de skal lage. Matvarer er materiale til bruk i undervisningen. Deltakelse i måltider i forbindelse med dette inngår i læreplaner og kan ikke være valgfritt.

Personlig verneutstyr som er nødvendig i forbindelse med opplæringen, skal i utgangspunktet gratis stilles til rådighet av skolen. Se Arbeidsmiljøloven §§ 1-6 og 3-3(2). Utdanningsdirektoratet åpner imidlertid i tolkningsuttalelse 6/8-2015 for at elevene likevel selv kan være ansvarlige for utgifter til noe personlig verneutstyr, så lenge de samlede kostnadene for eleven ikke blir for høye¹.

3. Gratisprinsippet ved studieturer og ekskursjoner

Skoleturer kan omfatte alt fra biologiekskursjoner og teaterbesøk i nærområdet til studieturer til resten av landet og faglig relevante utenlandsreiser.

Både lærere og elever ønsker å bruke studieturer og ekskursjoner som en stimulerende og motiverende læringsarena. Gratisprinsippet vil imidlertid i praksis legge sterke begrensninger på slike muligheter.

Dersom skolen ser seg i stand til å dekke utgiftene over eget budsjett vil det selvsagt ikke ligge noen begrensninger i å gjennomføre studieturer/ekskursjoner, med de kravene som også ligger om forsvarlig faglig/pedagogisk innhold.

Utdanningsdirektoratet presiserer at opplæringsloven ikke er til hinder for at skoleturer og andre kostnadskrevende aktiviteter finansieres av andre enn skoleeier/skolen. Se for eksempel «Dra på skoletur og leirskole», Utdanningsdirektoratet 11/8-2015 (utdrag):

Elevar, foreldre og andre har lov til å gi pengar til turen. Føresetnadene er følgjande:

- *Pengane er ikkje øyremerkte éin elev, men kjem heile elevgruppa til gode.*
- *Når elevar og foreldre gir pengar, må det skje anonymt.*
- *Ingen skal pressast til å gi eller bidra.*
- *Dei som gir gåver eller tilskot, kan ikkje komme med krav om motytingar, for eksempel i form av reklame for næringslivet.*

¹ Se merknader til opplæringsloven §§ 2-15 og 3-1, utdanningsdirektoratets tolkningsuttalelse

Det er viktig at både lærere og elever får god kjennskap til de begrensningene som ligger i opplæringsloven. I dette ligger det også en føring om at skolene bør orientere elever og lærere om at det ikke igangsettes planlegging av slike turer før det kan vises til garantier om at reiser vil bli fullt ut finansiert for hele elevgruppen – også for elever hvor foreldre reserverer seg mot å gi frivillige bidrag – gjennom reelt frivillig innsats. Det må også presiseres at det ikke må øves press overfor elever/foreldre som av ulike grunner ikke ser seg i stand til å bidra økonomisk.

Utdanningsdirektoratet presiserer at skolen til vanlig ikke dekker maten til elevene, og derfor heller ikke trenger å dekke maten til elevene på en skoletur.

Retningslinjer for studieturer og ekskursjoner

1. Skolene må i forkant av hvert skoleår lage en mest mulig fullstendig plan for gjennomføring av ekskursjoner og skoleturer.
2. Det må ikke planlegges turer som pålegger elevene egenbetaling. Elevene skal ikke betale for reise, innkvartering eller inngangsbilletter til faglig relevante arrangement.
3. Alle turer i skolens regi er å oppfatte som opplæring og kan ikke gjøres frivillig. Turene må planlegges slik at alle elever har mulighet til å delta. Unntak kan gjelde ved egne opplegg for spesielle grupper av idrettsutøvere. For elever som av en eller annen grunn ikke kan delta på turer, skal det være et organisert opplæringstilbud på skolen.
4. Turer i skolens regi skal i utgangspunktet dekkes av den enkelte skole, eventuelt via ulike EU-ordninger eller andre program.
5. Dersom skolen ikke ser seg i stand til å dekke utgiftene, kan elever og foresatte gå sammen om finansiering ved frivillige gaver og dugnader. Gaver skal samles inn på en slik måte at giverne er anonyme og slik at elever og foresatte ikke føler seg presset til å bidra, se blant annet opplæringsloven § 9 A-2.
6. Gavene skal ikke beløpsfestes. Eventuelle innsamlede midler og frivillige gaver må komme alle elevene til gode.
7. Det må ikke stilles krav om motytelser for eventuelle gaver.
8. Rektor har det fulle ansvaret for alle prosesser i forbindelse med ekskursjoner og skoleturer. Alle inntekter og utgifter i forbindelse med skoleturer skal synliggjøres i skolens regnskap.
9. Elever og lærere skal rutinemessig orienteres ved skolestart om hva gratisprinsippet innebærer.
10. Skolen skal ha egne prosedyrer for gjennomføring av kortere og lengre ekskursjoner.